

UN PROCÉS D'INQUISICIÓ A GIRONA (1447)

EDUARD SIERRA VALENTÍ

EL PROCÉS DE PERE MARTÍ

L'Arxiu Municipal de Girona conté un interessant procés d'inquisició (AMG, X.5.1) que va tenir lloc al Palau Episcopal de Girona de març a octubre de 1447 en la persona de Pere Martí, fill de Joan Martí, paraire de Camprodon. El procés s'origina per una delació relacionada amb el cas de mossèn Bartomeu Reyat, també de Camprodon. Mossèn Reyat estava enemistat amb Pere Martí, amb qui havia mantingut una relació d'amistat més o menys relacionada amb pràctiques supersticioses i, en ser delatat a la Inquisició, el seu antic amic va testificar contra ell "amb lo nom mudat", és a dir, adoptant el d'Arnau de la Fita, un altre veí de Camprodon. Quan mossèn Reyat ho va saber, el va denunciar a la Inquisició, i no solament per fals testimoni sinó també per haver estat present a pràctiques supersticioses amb regust d'heretgia (*heresim sapientes*). Mossèn Reyat ho sabia bé, perquè ell també hi era, i precisament per això era acusat.

El procés és activat pel dominic Jaume Compte, que resideix al convent de Santa Caterina de Barcelona, actualment desaparegut, on hi havia a més la *cúria* o seu central del Tribunal del Sant Ofici a Catalunya. L'Inquisidor General de Catalunya era fra Martí Trilles, al que fra Jaume fa d'ajudant o *lochtinent*. Les seves funcions eren itinerants, i en passar per Camprodon es troba amb un cas de pràctiques supersticioses. Pere Martí és ja a la *presó de fust* del Palau Episcopal de Girona pel març de 1447, i ja ha estat interrogat. Malauradament, les 30 primeres pàgines del procés han estat rosegades per les rates en algun moment de la seva obscura història documental. D'elles s'han pogut recuperar fragments de les sessions corresponents als mesos de març, abril i maig de 1447, però les 17 primeres, que contenien l'interrogatori inicial i explicitaven probablement

les causes d'acusació, són irrecuperables. El procés es presenta en forma d'un volum relligat en pergamí i en fulls de 22 x 15 cm, no numerats. Les cobertes pràcticament han desaparegut, i de les primeres planes només en queden els marges que, encara que contenen algunes paraules de l'interrogatori, no permeten fer-se càrrec del contingut. De tota manera, la Inquisició repetia els interrogatoris (amb la finalitat de què l'acusat pogués desdir-se'n) i això permet reconstruir els fets.

Bàsicament, les acusacions que es fan a Pere Martí són dues: la primera, l'esmentat fals testimoni contra mossèn Bartomeu Rey al (inculpat ell mateix per pràctiques supersticioses, ofenses a un crucifix i sacrilegi en relació amb l'eucaristia); la segona es refereix a les pràctiques supersticioses a les quals participaven també mossèn Rey al i el pare de l'inculpat. Aquestes pràctiques ens semblen actualment ben innocents: consistien en penjar un *Saltiri* del què es deixaven caure uns fulls que anaven a parar a una llista de noms; si el full queia sobre un dels noms, això indicava que aquell era el culpable d'un *furt* o robatori. Es pot suposar que el *Saltiri* era en realitat el breuari de mossèn Rey al, ja que aquesta era la forma corrent del Llibre dels Salmos en aquella època. Aquests *speriments* anaven precedits de misterioses oracions, procedents d'un llibre que Pere Martí havia heretat d'un oncle resident a Barcelona.

El procés es desenvolupa en una sèrie de sessions que van de març a octubre de 1447. La llengua utilitzada és el llatí eclesiàstic, però els interrogatoris es fan en un català popular i saborós, que val la pena llegir. S'inclouen a més diversos documents (cartes de la Reina Maria, una lletra del bisbe al seu clergat, cartes dels inquisidors, actes notariais i sis cèdules que s'hi ha inclòs i que han estat copiades al cos del procés). La sentència final és dictada conjuntament pel Bisbe i l'Inquisidor General (com a *jutges de la fe*) i condemna Pere Martí com a falsari i practicant de supersticions herètiques, encara que en grau lleu (*leviter*) i el castiga a estar dempeus a la Missa Pontifical d'un diumenge a la Catedral, vestit només amb camisa i calçotets, descalç, amb un barret infamant i una corretja al coll i aguantant un ciri de cinc lliures de pes; a més, haurà de peregrinar a Montserrat (pujant-hi la costa descalç) i repetir la penitència esmentada. També haurà de pagar les costes del procés.

El procés de Pere Martí ofereix una perspectiva interessant sobre les pràctiques de la Inquisició medieval. Encara no s'ha produït la centralitza-

ció inquisitorial promoguda per Ferran el Catòlic i iniciada en els processos de 1486 i 1487, però ja es veu la desconfiança que desperten els procediments de la Inquisició en el Bisbe (Bernat de Pau i de Foixà, 1436-57) procedent de la noblesa comarcal i voltat de dignitaris de la mateixa procedència, com el futur bisbe i cardenal Joan Margarit i Andreu Alfonsello.

En canvi, la Reina Maria (*lochtinent* del seu marit Alfons IV el Magnànim, que resideix a Nàpols) mostra la tendència contrària. En un primer moment pretén que la jurisdicció eclesiàstica no té lloc perquè Martí és laic i que cal retornar-lo a la cúria secular, on potser els inquisidors haurien tingut més llibertat de moviments. Una respectuosa (però ferma) carta d'Andreu Alfonsello fa que la reina retiri la seva ordre. En efecte, Pere Martí era *clericus coniugatus*, probablement per haver rebut alguna de les ordres menors, que no obligaven al celibat però comportaven el fur eclesiàstic. La Reina Maria recolza els inquisidors tot al llarg del procés i es queixa al Bisbe pel poc interès que mostra. Tant els inquisidors com la mateixa reina acusen el bisbe de poca severitat.

ALGUNS PERSONATGES

El procés fa passar davant nostre tota una galeria de personatges interessants. Com ja hem dit, el primer és Bernat de Pau i de Foixà, Bisbe de Girona del 1436 al 1456, any de la seva mort. Procedent de la noblesa empordanesa i rossellonesa, el seu llinatge remunta a Berenguer I de Pau (†1073) els descendents del qual van ser senyors de les Abelles i de Cincclaus, com el pare del nostre bisbe, protegit del papa Benet XIII. Un altre membre de la família (Berenguer de Pau i Perapertusa, †1506) va ser més tard bisbe de Girona. Bernat de Pau actua en tot moment com a noble i s'oposa als mètodes dels inquisidors en nom d'una autonomia feudal que veu amenaçada per aquests agents reials.

A l'entorn del Bisbe i actuant al procés, hi veiem dos personatges importants: Joan Margarit i Andreu Alfonsello, canonges i alts funcionaris de la poderosa diòcesi gironina. El futur cardenal Margarit (1422-1484) era nebot del Bisbe Bernat, que era germà de la seva mare Caterina de Pau, muller de Joan Margarit pare. Destinat per aquest a la carrera eclesiàstica, cursa estudis de dret canònic a Bolonya, on s'empapa d'esperit humanista, i de 1443 a 1449 actua a Girona com a Vicari del seu oncle. Aquesta és l'època que correspon al nostre procés, però no estarà de més recordar que

el 1449 entra al servei d'Alfons el Magnànim i viu entre els humanistes de la seva cort napolitana fins a ser promogut bisbe d'Elna (1453) i de Girona (1462). La seva política favorable al projecte dels Reis Catòlics es premia amb el cardenalat, amb el títol de Santa Lucia in Silice (1483) i mor a Roma l'any següent. Andreu Alfonsello (†1490) és d'origen rossellonès i està també relacionat amb el Bisbe Bernat. Doctor en decrets, canonge i secretari del Capítol de Girona, va ser ardiaca de Besalú i Vicari General del Bisbe Margarit. Actua al nostre procés com a comissari episcopal.

El "Sant Ofici d'Inquisició de l'Herètica Pravitat" que, insistim, és encara a la seva fase medieval anterior a la remodelació operada per Ferran el Catòlic i Torquemada, està representada en aquest procés per tres dominics que entraran en conflicte amb el Bisbe. Aquest conflicte és ràpidament ofegat per la intervenció de la Reina Maria, però queda reflexat al procés. Aquesta és probablement la raó per la qual aquest document es troba a l'Arxiu Municipal de Girona. Probablement, els frares del Convent de Sant Domènec el reservaren *ad cautelam*, i anà a parar a l'Arxiu Municipal amb els fons de la desamortització de 1836. No és un cas únic: el mateix passa a l'Arxiu Municipal de Barcelona amb alguns fons procedents del veí Convent de Santa Caterina, que solia servir de cúria central al Tribunal.

El primer d'aquests inquisidors és fra Jaume Compte, iniciador del procés, que assumeix el títol de *Lochtinent d'Inquisidor*. Com no deixa de remarcar el Bisbe Bernat a la seva carta de Bàscara, aquest càrrec no existia formalment i, si era una delegació de l'Inquisidor General, potser hauria exigint un nomenament reial. Els mètodes del lloctinent són descrits pel Bisbe com a *arbitraris*, i és probable que la seva actuació a Camprodon justificqués la queixa del Bisbe de no respectar la dignitat sacerdotal dels preveres locals, implicats en pràctiques supersticioses.

El càrrec d'Inquisidor General de Catalunya és ocupat en aquest moment per fra Martí Trilles, que resideix al Convent de Santa Caterina de Barcelona. Fra Martí és professor de teologia. En un primer moment, reclama la jurisdicció secular per a Pere Martí, instigant la carta de la Reina. El Bisbe deixa clar (a través de la resposta d'Alfonsello) que la jurisdicció li pertany a ell, i finalment el Bisbe i l'Inquisidor General dicten sentència conjuntament.

El tercer dominic funcionari de la Inquisició és fra Jaume Llopis, que porta el títol de *procurador fiscal* de la Inquisició a Girona. Resideix al

Convent de Sant Domènec, i és l'instrument de l'Inquisidor General per a reclamar més severitat del Bisbe, a qui presenta una carta reial i una altre de pròpia collita que encendrà el furor episcopal ("*metets frare Llopis que açí és a la presó de ferro, qui m'és vengut assí injuriar ab una cèdula que m'a presentada, en què diu que jo he pactat e presa peccúnia de Pere Martí, e jo nunca n'e presa malla...!*"). De tota manera, l'empresonament de fra Jaume no degué ser massa llarg, perquè poc després el veiem actuant al procés, en el que fa constar contínuament peticions de condemna.

PRESONS I TORTURES

Cal fer constar que en aquest procés no es pot apreciar cap tortura. És veritat que mossèn Reyal comunica a Pere Martí (i aquest a un altre pres) el seu mètode per tal d'evitar la tortura (que, doncs, existia, i que és sovint reclamada per fra Jaume Llopis) però no hi trobem cap altra al·lusió. Ja hem dit que a la jurisdicció secular, sense la protecció del Bisbe, les coses haurien anat de tota una altra manera. I és un fet que Pere Martí roman tancat durant vuit mesos a la *presó de fust* (en règim obert, però així i tot sembla un càstig molt sever per pràctiques tant innocents i que els mateixos jutges qualifiquen de lleus).

Al Palau Episcopal de Girona (vertadera fortalesa feudal, des de la qual els bisbes exercien unes funcions que no es limitaven als aspectes espirituals) hi havia un cos de guàrdia i dues presons: la *presó de ferro* i la *presó de fust*. A la primera hi veiem recloure el procurador fiscal fra Jaume Llopis, després de la borrascosa sessió del dissabte 10 de juny. A la segona roman reclòs Pere Martí, que gaudeix de certa llibertat perquè els inquisidors se'l troben un dia *que anava per vila* (pels carrers de Girona) i pregunten al carceller, que respon que deu haver pagat una *manleuta* (fiança). Al front de les dues presons hi ha un carceller episcopal, en Daniel Riba, que acostuma a assistir a les sessions com a testimoni i condueix el presoner de la *presó* a la sala.

LA REINA MARIA

Un darrer personatge (que apareix al procés de 1447 com en filigrana) és la Reina Maria, muller d'Alfons IV el Magnànim (1418-1458). El Rei havia marxat a Nàpols el 29 de maig del 1432 deixant-la com a *Lochtinent General* dels regnes que el procés anomena de *citra mare* (encara que des del 1436

només s'ocupava del govern de Catalunya). La Reina Maria (1401-1458) era la filla gran d'Enric III de Castella i Caterina de Lancaster. Es va casar als 14 anys amb Alfons, fill de Ferran d'Antequera, que seria Alfons IV, i ja havia estat lloctinent de 1420 a 1423, durant la primera absència del Rei. A l'octubre de 1453, la Reina Maria se'n tornà a Castella i la lloctinència va correspondre a Galceran de Requesens, amb el títol de Governador General de Catalunya.

La Reina Maria dirigeix al Bisbe una primera carta (inspirada sens dubte per l'Inquisidor General fra Martí Trilles) en la qual reclama la jurisdicció secular (reial) al cas de Pere Martí, que és *mere laycus*, declarant-se però oberta a tota representació en contrari. Aquesta representació corre a càrrec d'Andreu Alfonsello, comissari episcopal, que fa valer el caràcter clerical de Martí. Poc després (a instigació també de l'Inquisidor General) la Reina envia una segona carta al Bisbe Bernat exigint-li més severitat i acusant-lo de rebre diners del pare de Pere Martí.

En general, els inquisidors i la Reina juguen al mateix equip i tracten de centralitzar els processos inquisitorials, la importància dels quals rau en el control ideològic i en el càstig exemplar. A l'altre camp estan el Bisbe i els seus cortesans (Margarit i Alfonsello) que desconfien de la intromissió dels funcionaris inquisitorials al seu terreny. Cal recordar que els inquisidors formen un grup ben organitzat, protegit pel poder reial i papal, i que pertanyen gairebé sempre a l'Ordre de Predicadors, que estructura el Sant Ofici entorn dels seus convents. Es tracta de persones de prestigi intel·lectual, estrictes defensors del mètode escolàstic i teòlegs dogmàtics. En canvi, tant el Bisbe com els canonges són canonistes i humanistes, bastant aliens a qüestions dogmàtiques i escolàstiques.

EL CLERGAT AL SEGLE XV

El procés permet llençar una ràpida mirada al clergat de l'època. Les famílies nobles destinen un dels seus fills a la carrera eclesiàstica i els hi paguen costosos estudis a Itàlia, on entren en contacte amb l'humanisme. Són gairebé sempre canonistes, perquè aquesta és la especialitat que obre les portes de canongies i bisbats. No s'interessen pels mètodes escolàstics de la teologia dogmàtica, que té per objectiu les càtedres de teologia. Això queda per als ordes religiosos, sobretot pels dominics, la formació dels quals els predisposa al professorat.

El panorama del clergat rural és molt més pobre. Mossèn Bartomeu Rey al no s'està de creure en supersticions i de participar en *speriments* que voregen el satanisme, i el mateix fan altres preveres de Camprodon, com un tal mossèn Cruanyes que apareix al procés. El monjo benedictí (de S. Miquel de Fluvià) que Pere Martí troba a la presó ens deixa una impressió d'ignorància i poca substància. El mateix Pere Martí (*clericus coniugatus*, que sembla exercir com a sagristà) no dóna mostra de gaires llums. Tots semblen tossuts i fets a la seva. Ja falta ben poc perquè Savonarola i Luter calin foc al paller eclesiàstic, que se'ns mostra ben preparat i a punt per a un gran incendi.

LES SESSIONS DEL PROCÉS DE 1447

Si analitzem breument el desenvolupament de les sessions, veurem que les primeres corresponen al mes de març de 1447; en tot cas, les tres primeres sessions (de les quals només queden fragments dispersos) són anteriors al dilluns 23 abril 1447, que és la quarta sessió del procés i la primera de la qual tenim data segura. Això fa pensar que la detenció de Pere Martí i el seu confinament al Palau Episcopal remunten a començaments de 1447, en relació amb el procés inquisitorial incoat a mossèn Bartomeu Rey al pel lloctinent d'inquisidor i el fals testimoni de Pere Martí (amb el "nom mutat" d'Arnau de la Fita). La **primera sessió** només ens ha deixat els marges, perquè les rates han rosegat gairebé del tot les pàgines, de manera que no se'n pot deduir cap dada concreta. Es veu que es tracta d'un interrogatori, amb fragments llatins i catalans, la paraula *interrogatus* molt repetida i una numeració marginal en xifres romanes, que correspon sens dubte als diferents capítols de l'interrogatori. Poca cosa més podem deduir de les sessions següents, fora del fet de què totes són anteriors al dilluns 23 abril 1447. Apareix el nom de Pere Martí i, a la **segona sessió**, apareixen fragments d'una lletra adreçada al tribunal episcopal per l'Inquisidor General (fra Martí Trilles) reclamant la plena jurisdicció sobre Pere Martí, *delatus et captus*, encara que a la presó episcopal. L'inquisidor vol que el bisbe el transfereixi a la presó inquisitorial (*latus cum ydonea securitate... Inquisitionis, nobis remiteantur*). La lletra de l'inquisidor es dirigia als seus subordinats de Girona, perquè els mana *in virtute sancte obedientie*, i vol que demanin al bisbe que el portin a la presó que hi havia al Convent de Sant Domènec (*nostro in Conventu Predicatorum...intus camera nostre habi-*

tationis). La lletra està datada *die octava*, però no podem saber si correspon al mes d'abril, encara que seria perfectament lògic que fos així si es va llegir en una sessió celebrada poc abans del 23 d'abril. La **tercera sessió** tracta (pel què podem deduir dels fragments conservats) del fals testimoni de Pere Martí, sota el nom d'Arnau de la Fita, en el procés de mossèn Bartomeu Reyat de Camprodon. Hi actua el lloctinent d'inquisidor, fra Jaume Compte, i hi apareixen noms de capellans de Camprodon, probablement complicats en els casos de *speriments* supersticiosos: mossèn Sobiradell, mossèn Joan Abella, mossèn Cruanyes...

La sessió del **23 d'abril** (dilluns) és la quarta del procés i la primera que ens ofereix una data segura. Pere Martí hi compareix des de la presó episcopal, com a *delat*. El tribunal està presidit pel comissari episcopal Andreu Alfonsello i pel lloctinent de l'inquisidor, fra Jaume Compte. Hi ha un interrogatori; no s'ha conservat sencer, però sabem de què es tracta: si *persevera* en les deposicions fetes sobre el seu testimoni *amb nom mudat*. Entre els testimonis hi ha Daniel Riba, carceller episcopal, que l'acompanya de la presó a la sala i el torna a tancar.

A la sessió del **12 de maig** (divendres), també fragmentària, hi testifica un monjo benedictí de Sant Pere de Camprodon. Es diu fra Bernat i és oncle de mossèn Reyat. Segons ell, Pere Martí li ha jurat (sobre el seu brevari) no haver testificat contra mossèn Reyat, però a Camprodon "és fama pública" que ho ha fet. Hi afegeix doncs un altre delictes: el perjuri.

El **20 de maig** (dissabte) el lloctinent d'inquisidor (fra Jaume Compte) demana que es llegeixi públicament i que s'inclouï al procés una carta de la Reina Maria en què demana la transferència de Pere Martí de la presó episcopal a la del Sant Ofici, al Convent de Sant Domènec (*ad nostram curiam, sub ydonea securitate*). Ja hem vist que això és el que volia l'inquisidor, i que la Reina es recolza en què Martí és *mere laycum*. Potser hi ha també alguna gestió de Martí o de la seva família, perquè la Reina diu que ja fa massa temps que és a la presó (*a magno tempore*) sota acusacions malèvols (*nonnullorum malivolorum livorum*). La carta reial està datada a Barcelona el 28 abril 1447. Acaba invitant al Bisbe a exposar les seves raons: *illas namque benigne audire intendimus et exinde facere quod est iustum*. Això és el que fa Andreu Alfonsello en nom del Bisbe, per carta de 10 de maig (que s'inclou al procés) explicant a la Reina les acusacions que es fan a Pere Martí (una mica exagerades) i fent valer que es tracta d'un clergue, *defferentem habitum et tonsuram*. Gaudeix, doncs, dels privilegis del fur eclesiàstic.

La sessió del **10 de juny** està sencera. A partir d'aquí disposem ja d'una documentació completa i segura. A la "cambra dels apartaments" del Bisbe (segurament un despatx privat situat a prop del dormitori) es reuneixen, a més del Bisbe, els canonges Joan Margarit i Andreu Alfonsello, el notari inquisitorial Jaume Feliu Calvó i un dominic en representació del procurador fiscal, absent. El frare fa llegir una cèdula del fiscal que conté greus acusacions: "emperò vos, dit molt reverend Senyor Bisbe, vostra reverència e honor salvats, no havets permès, ans agrament havets passat per nones lo dit lochtinent, e aquell semblaria volguéssets torbar e empatxar en lo dit son offici..." És el primer xoc fort entre l'autoritat episcopal i els inquisidors, probablement molestos pel fracàs de les seves maniobres de trasllat del pres. El Bisbe no cau a la trampa, i es limita a demanar còpia de la cèdula. Prou que veu que tot surt del fiscal, que no hi és, i es reserva per a quan hi sigui.

El dilluns següent, **19 de juny**, el Bisbe convoca una altra reunió per tal d'examinar el cas. A la *camera apartmentorum* es reuneixen el procurador fiscal (fra Jaume Llopis), els canonges Margarit i Alfonsello i el notari inquisitorial substituït Francesc Llitjós, que és el qui intervindrà sempre, a partir d'aquest moment. El fiscal fa llegir una carta del lloctinent d'inquisidor (fra Jaume Compte) reforçada per una reial cèdula de la Reina Maria, que també es llegeix. A la carta, el fiscal acusa el Bisbe de tenir mal guardat Pere Martí a la seva presó i (cosa més greu) d'haver acceptat diners del pare de l'acusat. La reial cèdula al·ludeix també a aquest rumor: el Bisbe rebia diners del pare de l'inculpat a fi de què gaudís d'un règim de presó oberta i, sobretot, per tal que no se'l sotmetés a tortura, com volien els inquisidors (...vos... *pactasse et convenisse cum Petro Martini...aut eius pater quod, tradita vobis certa peccunie quantitate, non permetteretis dictum Petrum Martini torqueri prout de iure torquendus existit iuxta merita dicti processus inquisitionis...*). Això ja era massa pel Bisbe. El seu temperament feudal se sentí greument ofès per l'atreviment d'aquell plebeu i decidí fer-li veure qui manava. Va fer cridar en Daniel Riba, carceller episcopal i, *furibunde loquendo*, bramà: "En Daniel: metets frare Lopis, qui açí és, a la presó de ferro, qui m'és vengut assí injuriar ab una cèdula que m'a presentada, en què diu que jo he pactat e presa pecúnia de Pere Martí, e jo nunque n'e presa malla; e per ço li estim la injúria deu mília florins". Malgrat les protestes de l'inquisidor, que es refugiava rera l'autoritat de la Reina Maria, el dominic dormí aquella nit a la presó, i el notari inquisitorial n'aixeca acta: *et duxit eum ad*

carceres ferreos supradictos, in quibus carceribus vidi eundem fratrem Jacobum Lopis, fischalem, immissum et existentem captum intus dictos carceres...

De tota manera, no hi va estar més d'una nit perquè al dia següent (dimarts, 20 de juny) el veiem un altre cop reunit a la *camera appartamentorum*, on entrega al Bisbe una cèdula de l'Inquisidor General, fra Martí Trilles, datada i segellada el 17 juny (és a dir, el dissabte anterior) en què recorda al Bisbe els privilegis dels inquisidors i dels seus lloctinents i substituïts, que es deriven directament de la Seu Apostòlica i - amb una punta d'amenaça- també del poder reial. La carta ja estava preparada d'antuvi i insisteix en què *fama publica referente*, el Bisbe ha arribat a un acord pecuniari amb la família Martí (*Dominus Episcopus satagit ad peccuniarum compositionem admittere et pro peccuniis solvi facere aliquos dilatos de crimine heresis, detestabile, contra fidem catholicam...*) i demana la revocació immediata de la presó i multa fulminades contra fra Jaume Llopis. A més a més, li fa saber que, en cas contrari, s'haurà de recórrer *ad alia iuris remedia... usque ad invocationem brachii secularis*. I poc després repeteix (per tercera vegada) l'amenaça: *regio brasio pro executione fienda*. És un exemple prou clar de les forces polítiques que estan en joc: d'una part, els inquisidors, recolzats pel Rei i el Papa; de l'altra, un Bisbe de mentalitat feudal, gelós de la seva autonomia. (Una nota al marge inferior fa constar que la carta va ser entregada al Bisbe personalment per fra Jaume Llopis el 20 juny, a la cambra dels apartaments, la qual cosa vol dir que el Bisbe l'havia deixat sortir sota fiança dels esmentats 10.000 florins, que ara queden en res davant les amenaces de l'Inquisidor. La carta s'ha entregat davant testimonis (Margarit i Alfonsello) i el Bisbe demana temps per tal de decidir (la revocació de la multa, s'entén).

La seva decisió sembla més una fugida i un desfogament de mals humor que altra cosa. El veiem escriure des de Bàscara, el 3 de juliol (quinze dies més tard) una lletra dirigida al seu clergat en la qual ataca violentament els mètodes del lloctinent d'inquisidor (fra Jaume Compte) a qui acusa d'immiscir-se en la seva jurisdicció (*nostram iurisdictionem ecclesiasticam, spiritualem pariter et temporalem, sub velamine officii dicte asserte "locumententie inquisitoris" multimode invatisse, lesisse et de facto occupasse...*) abusant de la seva "suposada autoritat" per a empresonar preveres (*presbiteros capiendo*, al·lusió al cas dels mossens de Camprodon) i portant-los a les presons seculares, on la Inquisició té les mans lliures (*et captos ad carceres secu-*

lares detinendo). Signa orgullosament *in villa nostra de Baschara*, en el millor estil feudal (i, en efecte, el castell de Bàscara era possessió episcopal des de 817, per donació dels reis francs). L'escrivà que copiava la lletra per tal que figurés al procés, ho entengué perfectament, i li posà per títol: *Translatum querele... contra... Generalem Inquisitionis*.

La *querela* entre el Bisbe i els inquisidors amenaçava prendre grans proporcions. El **1 de juliol** havien fet aixecar acta notarial de la poca severitat de les presons episcopals. En presentar-se a la presó els inquisidors (acompanyats d'un notari) en Pere Martí no hi era, i l'havien trobat *que anava per vila*. Interrogat el carceller Daniel Riba, digué que havia pagat una fiança ("Mossènyer lo Senyor Bisbe lo u ha fet taure, qui-s té en certa manleuta"). És possible que els inquisidors estiguessin preparant alguna carta dirigida al Bisbe i relacionada amb l'acta presa pel notari de l'absència de Pere Martí i l'abusiva *manleuta* que gaudia, però la carta del Bisbe l'endemà passat els va fer desistir. Al llibre del procés la narració notarial s'interromp bruscament, i hi ha tres pàgines arrencades. Segurament van voler evitar un xoc frontal amb el Bisbe (i aquest és potser el secret de què el procés estigui ara a l'Arxiu Municipal, on devia arribar des del Convent de Sant Domènec; sens dubte els dominics el tenien reservat en lloc discret).

El fet és que el **20 de juliol** (dijous) el procés continua, amb l'interrogatori d'Arnau de la Fita (el veí de Camprodon sota el nom del qual havia depositat Pere Martí contra mossèn Rey al). Arnau pretén que Pere Gener (cunyat de Pere Martí) havia intentat subornar-lo: "Arnau, si tu dius que lo testimoni que en Pere Martí, mon cunyat, ha fet en ton nom contra lo capellà Rey al... que tu l'as fet e depositat en poder de l'inquisidor, jo't fèrec dar vint e sinc florins e no curs de res que nengú no sabrà..."

Els procediments queden interromputs més d'un mes (sens dubte per causa de l'estiu) i no es reprenen fins al **26 d'agost**, en què el fiscal (fra Jaume Llopis) entrega a l'Inquisidor General una sol·licitud (que s'insereix al procés) per tal que Pere Martí sigui sotmès a tortura i a nous interrogatoris (*propterea quod venit merito ex ordinarie puniendus et quovibus per tormenta, tamquam vilis persona subiciendus et interrogandus iterum... utrum turmentis dicat veritatem...*). No consta que fos torturat, però sí que va ser interrogat de nou.

El dilluns següent, **28 d'agost**, té lloc l'interrogatori de mossèn Bartomeu Rey al. Fra Martí Trilles, Inquisidor General, es desplaça des de

Barcelona per tal de presidir-lo (conjuntament amb Alfonsello, comissari episcopal). Mossèn Rey al explica les pràctiques supersticioses que es feien a Camprodon i a les quals participaven Joan Martí (pare) i els seus fills Pere i Joan, a més de mossèn

Reyal i (ocasionalment) un altre prevere, mossèn Cruanyes. Els *speriments* tenien com a punt de referència un llibret de vuit fulls (segurament doblats, de manera que farien unes 16 pàgines de 22 x 15 cm i agrupats en quatre *quaterni*, forma molt habitual a l'època) relligat en pergami, que un avi resident a Barcelona havia donat a Pere Martí i que contenia *noms innots* ["ignots", misteriosos] amb creus al mig dels noms, encara que nega que hi hagués invocacions diabòliques. Una vegada s'havien aplegat, "ells pen-gen lo Saltiri cap avall per los giradors en una barra alt, e puys e qan l'ar-pió de una lossa de ferro baix en un fill, qui davalla dalt dels dits giradós per unt sta penyad lo Saltiri fins baix per lo mig del Saltiri, que l'arpa de la dita lossa tocha a las cartas (sens tochar-la nengú) fins a tant que vé al loch unt ells han mes algun breu on és lo nom de aquell que lo qual pretenen que ha fet lo furt". A més, llegien les oracions del petit llibre relligat en pergami, senyant-se moltes vegades en torn del *Saltiri*, que "sta penyad un pas o dos" i llavors "las cartas se giran sens nengú tocar-las", cosa que mossèn Rey al atribueix al diable "car Déus no vendria qui per girar las ditas cartas".

En aquesta mateixa sessió es procedeix a la *inhibició* de Dalmau Ferrer, un jurista de Girona (*bacallarius in decretis*, graduat en dret canònic) que actuava com a conseller i procurador del *delat*, i a qui es prohibeix comu-nicar-se amb ell. Per alguna raó, Ferrer era sospitós al tribunal, i Martí en canvi volia que l'ajudés, arribant a disminuir la seva edat per tal de ser *menor* (de 25 anys) i necessitar un *curator*. A les sessions del 6 al 9 de setembre, els inquisidors es negaran a acceptar la curatela de Ferrer i nomenaran procurador seu a Gaspar Rius (12 setembre) que, en efecte, influirà decisivament en la submissió de Pere Martí (26 setembre).

L'interrogatori de mossèn Rey al continua el dia següent **29 d'agost** (dimarts) i queda clar que als *speriments* supersticiosos hi ha participat dos altres mossens de Camprodon: Antoni Cruanyes i Pere Andreu Sobiradell.

El **30 d'agost** (dimecres) es dóna compliment a la petició del fiscal (presentada el 26 d'agost) d'interrogar altra vegada Pere Martí. No consta que hagi estat torturat com demanava fra Jaume Llopis, però se'l sotmet a

un minució interrogatori (que probablement repeteix i amplia els interrogatoris inicials de març/abril) i que comprèn les sessions del **30 d'agost** (dimecres), **1 de setembre** (divendres), **2 de setembre** (dissabte) i **4 de setembre** (dilluns). Aquesta és, sens dubte, la part central del procés, on Pere Martí explica amb detall els *speriments* supersticiosos que feien i les seves relacions amb mossèn Reyal, Gener i altres. També apareix un curiós monjo benedictí de Sant Miquel de Fluvià (fra Pere Ferrando) una mica tocat d'heretgia, que Pere Martí coneix a la presó episcopal i amb qui fa amistat.¹

El procurador fiscal (fra Jaume Llopis) veu amb preocupació el desenvolupament del procés. Les coses no van pel camí que ell voldria. De les declaracions de Pere Martí no surt cap heretgia greu, ni cap pràctica satànica, que li permetin exigir un càstig exemplar. Pere Martí s'està mostrant com un bon noi de poble, ignorant, tossut i una mica supersticiós. Tot plegat, poca cosa: el procés pot acabar fins i tot en absolució. Això no és el que necessita la Inquisició per tal de sortir de l'existència lànguida i esmor-teïda que menà al llarg del segle XV, fins a la reestructuració de 1487. Així doncs presenta una cèdula el mateix **4 de setembre**, demanant (una vegada més: és evident que no li han fet cas) que el *delat* sigui sotmès a tortura. Vol un càstig exemplar, i ho diu: *ut sibi redat in penam et correctionem debitam, ceteris vero in temorem et exemplum*. El fiscal deixa veure també una preocupació de caire financer, car la burocràcia inquisitorial és cara, i la culpabilitat resulta més rendible que la innocència: *et si fors pena fuerit pecuniaria, illam petit dicto fisco adjudicari et applicari*. La petició queda inclosa al procés, però no hi ha indicis de que fos atesa, si no és en el pagament de costos a què al·ludeix la sentència final.

Del **6 al 12 de setembre** es produeix l'enfrontament entre Pere Martí i els inquisidors, que volien evitar el nomenament del jurista Dalmau Ferrer (sospitós d'heretgia) com a procurador de Martí. La tossuderia del *delat* no assoleix els seus objectius. Ferrer s'havia allunyat discretament de la ciutat i el procurador va ser Gaspar Rius, amb el resultat previst pels inquisidors que, de passada aconseguen un nou recolzament de la Reina Maria (reial cèdula de 12 de setembre).

¹ L'interrogatori de Pere Martí es transcriu en annexa.

A la sessió del **13 de setembre** (dimecres) es llegeixen a Pere Martí les actes del seu interrogatori, que ell ratifica. En aquesta sessió ja està present el seu procurador Gaspar Rius. El fiscal (fra Jaume Llopis) s'esforça endebades per tal d'escalfar el procés i el **18 de setembre** (dilluns) presenta una altra cèdula demanant que les deposicions de Martí admetent els seus "crims" siguin publicades i serveixin d'exemple. La petició s'admet però no consta que fos atesa. Tan poca importància se li dóna que l'escrivà oblida copiar-la al procés, on queda en blanc la pàgina corresponent, amb la cèdula autògrafa al costat.

L'influència del procurador (Gaspar Rius) sobre Pere Martí porta finalment a la submissió d'aquest el **26 de setembre** (dimarts). Declara acceptar les seves faltes i sotmetre's *venie et correctioni Sancte Mater Ecclesie... et iudicum*. Era la fórmula habitual de penediment: petició de perdó que comportava un alleugeriment de la pena. L'Església es reconeixia *mare* del pecador i procedia a corregir-lo amb benigna justícia.

Els interrogatoris dels dies **26 i 27 de setembre** es refereixen ja a aspectes marginals del procés i a obtenir informació sobre d'altres actors (mossèn Reyat sobretot). El fiscal torna a demanar (per cèdula inclosa del **28 de setembre**) *iustam ferri sententiam condempnatoriam*, però es nota que dóna el cas per perdut i que compren que Pere Martí se'n sortirà amb penes lleus.

El **30 de setembre** (dissabte) té lloc una reunió entre els "jutges de la fe" (l'Inquisidor General i el canonge Alfonsello) i el Bisbe, que està malalt i els rep *in lectu iacentem*. L'Inquisidor (fra Martí Trilles) aprofita l'ocasió per a suggerir que, si la malaltia no li permet assistir a la preparació de la sentència final del procés, aquesta podria preparar-se a la Sala Capitular del Convent de Sant Domènec, i la podria presidir ell mateix. Però el Bisbe Bernat és massa gelós de les seves atribucions per a caure en la trampa: *dixit quod ipse volebat intervenire in dicta collatione et quod, postquam ipse volebat intervenire, quod teneretur in dicta camera*.

Abans de donar sentència en matèria de fe era costum celebrar una reunió consultiva de teòlegs, i el Bisbe Bernat no es vol perdre la presidència, ni molt menys cedir aquest honor a un Inquisidor dominic que volia celebrar-la al seu convent. Fa preparar immediatament una llista de teòlegs gironins, la fa arribar en mà a tots els interessats i els convoca a

Palau el dilluns següent, 2 d'octubre. Els cridats a consulta són 3 canonges, 3 dominics, 3 doctors del clergat secular, 2 carmelites i 1 franciscà.

La reunió es celebra a les dues de la tarda del **2 d'octubre** (dilluns) i la majoria dels teòlegs descarrega la seva responsabilitat en els jutges: *consuluerunt... quatenus... sententiarent... iuxta eorum iudicium et conscientiam dictum Petrum Martinum, iuxta merita presentis processus*. El missatge subliminar que envien és que, atesa la poca importància dels fets, se'ls castigui com sembli oportú.

El **5 d'octubre** (dijous) es convoca Pere Martí i el seu procurador per al dia següent, per tal de dictar sentència definitiva. Però, arribat el moment, el Bisbe i l'Inquisidor, *occupati in aliquibus negotiis*, no poden atendre'ls i la sentència s'ajorna al dissabte.

El dia **7 d'octubre** (dissabte) es procedeix a dictar sentència. El Bisbe Bernat, malalt, assisteix a la cerimònia, que té lloc a la ja coneguda *camera apartmentorum* del Palau Episcopal de Girona, ajagut en un llit (*supra stratum in ibi existentem, propter certam indispositionem sui corporis*) mentre que l' Inquisidor General seia als bancals del llit (*in quodam banchali sive strada dicti lecti*) i fan llegir la sentència:

Es condemna Pere Martí com a culpable de fals testimoni i pràctiques que voregen l'heretgia (*saltem leviter*) de la qual ha d'abjurar, cosa que fa immediatament el sentenciat, per tal d'evitar la pena d'excomunicació. I, perquè serveixi de correcció i exemple, se li imposa la pena de romandre dret a la Missa Major (Pontifical) de la Catedral un diumenge o dia de festa, en camisa i descalç, amb un bonet al cap i una corretja al coll, portant a la mà un ciri de cinc lliures de pes. A més, haurà de peregrinar a Montserrat, pujant la costa descalç, i repetir al santuari la mateixa cerimònia. Finalment, haurà de pagar el cost del judici: *sententiamus et declaramus te, prefatum Petrum Martini, teneri et obligari ad solvendum realiter et in effectu omnes et singulas expensas, per nos et seu per Officium Inquisitionis seu eius nostros officiales et ministros et eorum salaria (si que sint) factas occasione tui*.

Llegida la sentència i feta l'abjuració a satisfacció de tots (fins i tot del fiscal, que si bé no ha obtingut la condemna, almenys ha recuperat els costos), Pere Martí és mantingut a la presó episcopal fins a tant que compleixi la sentència i pagui els costos, i se li dóna un any de temps per a peregrinar a Montserrat.

ANNEX: TRANSCRIPCIÓ DE L'INTERROGATORI DE PERE MARTÍ

[Recordem que Pere Martí va ser interrogat dues vegades. El primer interrogatori correspon a les primeres sessions (març - abril) i ha quedat inutilitzat, com dèiem a la introducció. El segon interrogatori va ser demanat pel fiscal fra Jaume Llopis per sol·licitud escrita (i inclosa al procés) el 26 d'agost. Aquest és el que oferim a continuació.]

Dimecres, 30 agost 1447

Rursus vero die Mercurii XXX Augusti, anno predicto a Natavitate Domini M.CCCC.XXXX.VII, dicti reverendi domini Inquisitor et Hon. Commissarius, existentes personaliter intus aulam dicti Episcopalis Palatii, adduci fecerunt coram eis dictum Petrum Martini, instanti in hiis et ibidem presente dicto procuratore fiscalis, ad procedendum ad interrogationes eiusdem qui Reverendus Inquisitor et Hon. Commissarius, dicto Petro Martini ibidem presente, processerunt ad reinterrogandum ipsum in hunc qui sequitur modum.

*Et primo, super <primo> secundo interrogatorio sue secunde depositionis in processu contra eum activato, eidem lecto fuit reinterrogatorio: **Que dó rahó sufficient, altra que no dóna en la sua resposta del dit interrogatori, allegant la causa perquè's mudà lo nom com en lo seu testimoni que feu en nom d'en Arnau de la Fita contra lo dit mossèn Rey al haia nomenat sí mateix entre aquells qui y podien saber e per consegüent podie ésser pres per testis?** E dix que la rahó que ja ha dita és sufficient. E més que dix: **que's mudà lo nom per ço com lo dit Rey al acostuma de dampnificar los qui dien la veritat contra ell (dit Rey al) e per tal com és en consanguinitat ab ell (dit Rey al) ell se mudà lo nom, per ço que lo dit Rey al no-l dampnificàs. E més dix: que axí com dit ha, atribuí a sí meteix per testis, perquè si cas fos que lo dit Rey al hagués translat del procés no pogués comprendre que ell (testis) hagués depositat contra ell (dit Rey al).***

*Super IIII interrogatorio dicte sue secunde depositionis sibi lecte, fuit reinterrogatus: **Si ell (testis deponens) jamás ha acompanyat lo dit mossèn Rey al a una capella apellada Sant Miquel de Cavallera perquè lo dit Rey al hi digués una missa votiva?** E dix que hoc.*

*Item fuit interrogatus: **Quantas vegadas lo y acompanyà?** E dix que una vegada, no pus.*

*Item fuit reinterrogatus: **Si com ell (testis deponens) acompanyà lo dit Rey al, com dit ha, anaren via dreita a la dita sglésia o si pessaren per alguna casa fore de Camprodon?** E dix que hoc, ço és que com foren per la dita capella,*

anaren a una casa apellada d'en Prat de Cavellera per demenar la clau de la sgleia e los areus per dir la missa.

Item fuit reinterrogatus: Que fahia lo dit Prat com ells li demenaren la clau e arressaments? E dix que mataven porch (o porchs) e que y havia un home entre los altres, apellat en Casas.

*Item fuit reinterrogatus: Si lo dit Prat lus donà la clau o siy anà ab ells? E dix que és ver que lo dit Prat hi anà ab ells fins a la dita sgleya, e hoy aquí tota la missa; és ver segons dix ell (deponens) que com foren tots dins la dita sgleya prengueren los vestiments per dir-la e regonegueren si y havia vi per dir la missa, e que lo vi qui y era, era agra (ho mossèn hi troba) e més dix: "gordarem la capsa de las hostias" e no y trobaren sino una hostia trencada, e de la mitat d'aquella lo dit mossèn Rey al arrodoní ab unas tisoires e feu-ne una hostia patita, com una de combregar. E com lo dit Rey al arrodonia la dita hostia, lo dit Prat anà a portar aygua e vi [nota al marge: *dubium est hic vel suspectus, titubans vel vacillans testis*]. E puy de qui no partí fins fou dita la dita missa. E lo dit Prat hi fou com comensà la Confessió, car ja fou vengut del dit vi e aygua.*

Item fuit reinterrogatus: Si a la dita sgleya se acostuma de dir sovent missa? E dix que comunament se n'hi diu als diumenges com sia sgleya parroquial; dels altres dies dix que se n'hi pot dir, emperò ell (deponens) no's sap.

Item fuit reinterrogatus: Si abans que lo dit mossèn Rey al, dient la dita missa, rebés lo cors preciós de Ihesu Christ, stegué lo vi e l'aygua, o un d'aquells, o donà manament que's vessàs perquè lo dit Prat hagués anat a casa sua per aportar-na? E dix que no, ne lo dit Prat no y anà sino la primera vegada, com dit ha.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) ha dit a alguna persona que ell (deponens) haya vessat lo vi e l'aygua, o la un d'aquellas, e havia en propòsit de apagar la lum perquè lo dit Prat hi hagués anar a casa sua? E dix que jamás no n'ha parlat ab nengú.

Item fuit interrogatus: Si jamás lo dit mossèn Barthomeu Rey al se clamà a ell, o s'increpà, que ell (deponens) hagués fet testimoni contra ell en poder del lochtinent de inquisidor? E dix que en veritat sta que lo dit mossèn Rey al dix a ell (deponens) que ell (deponens) havia depositat contra ell (dit Rey al) en poder del lochtinent de inquisidor.

Item: Si ell (deponens) nega al dit Rey al que hagués depositat contra ell (dit Rey al)? E dix ésser ver que moltes voltes (so és a la primaria) li ho havia negat, que no havia depositat contra ell, e après li ha dit que havia depositat contra ell axí mateix.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens), com negava al dit Reyal que no havia depositat contra ell, si ell (deponens) li promés o offerí que ell (deponens) li-n faria segrament sobre la hostia segrada que no havia depositat contra ell? E dix que no.

Item fuit reinterrogatus: Quina fou la causa que ell (deponens) e lo dit Reyal se acordaren de anar a la dita sgleya de Cavellara per dir missa votiva? E dix que per ço lo die abans ell (dit Reyal) havia tramés a ell (dit Reyal) en Pere Arnau Janer de Camprodon, dient a ell (deponens) que ell (deponens) anàs a parlar ab lo dit Reyal. E de fet lo vespre ell (deponens) anà a parlar ab lo dit Reyal, e com fou ab ell, lo dit Reyal dix a ell (deponens) que ell (dit Reyal) havia trobat un albarà de mossèn Croanyas, lo qual era stat de mà d'ell (dit Reyal) ab voluntat de tots los preveres de Camprodon, en lo qual se contenia que los dits capellans confessaven deure al dit mossèn Cruanyas XXII lliures VII sous, e ell (deponens) pregà lo dit Reyal que li donàs lo dit albarà, e lo dit Reyal dix-li que lo sent demà ell (dit Reyal) havia anar a Cavellera dir una missa per se havia qui-s ne havia pregat e lo dit Reyal pregà a ell (deponens) que lo y acompanyàs e que li daria lo dit albarà, e per so que ell (deponens) hagués lo dit albarà, lo y acompanyà, e de fet lo dit Reyal donà a ell (deponens) lo dit albarà com se'n tornaven de la missa.

Item fuit reinterrogatus: Quin die era, ne en quin temps, com ell (deponens) e lo dit Reyal anaren a la dita sgleya per dir la dita missa? E dix que no li recorda quin die era, mes que a son parer fou entre Omnium Sanctorum e Nadal proper passats.

Item fuit reinterrogatus: Si jamés ell (deponens) jurà sobre la hostia segrada que ell (deponens) no havia depositat contra lo dit mossèn Reyal? E dix que no, ne plàcia a Déu.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) jamés ha jurat devant nengú que no havia depositat contra lo dit mossèn Reyal? E dix que no, mas que ho remet en la deposició que ja n-a feta.

Item fuit interrogatus super V interrogatorio sue secunde dispositionis in suo processu, in qua perseveravit: Que dó rahó sufficient en lo dit interrogatori, com la que ha donada no és sufficient, atés que ell (deponens) ja havia deliberat de depositar contra lo dit mossèn Reyal sots nom d'altre e no sots nom seu propi, e que així mateix devia haver deliberat quin nom pendria. E dix que ell (deponens) no havia deliberat de depositar en nom d'altre com anà depositar sinó que lo deliberar e al fer fou tot ensemps, e axí ell (deponens) o més en deliberació e en fet, car essent ell (deponens) a la scrivania d'en Calvó pensant en lo que ha depositat

de mossèn Reyál que acostuma de dampnificar aquells qui d'ell diuen la veritat, que per aquella rahó, sens altra deliberació se mudà lo nom e's feu dir Arnau de la Fita com li vengués en enteniment.

Item fuit reinterrogatus: Quin hom és lo dit Arnau de la Fita? Si és home pobre o rich? E dix que és reputat per home pobre en la dita vila de Camprodon.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) se mudà lo dit nom de Arnau de la Fita per ço que pus fàcilment per potria pogués corrompre lo dit Arnau que digués que ell havia feta en nom del dit Arnau? E dix que no, car entre les altres coses ell (dit Arnau) és en malvolença ab ell (deponens).

Item fuit reinterrogatus: Si jamés ell (deponens) ha, per sí mateix o per paraula o per altre o per interposada persona, ha temptat o pregat o fet temptar o pregar al dit Arnau de la Fita que, si era interrogat o request, que digués que ell (dit Arnau) havia fet lo testimoni que ell (deponens) havia fet contra mossèn Reyál? E dix que no, car com ell mateix haia dit la veritat no li-n cabia prometre pecúnia.

Et hiis sequentis, quia erat nox, dicti reverendi Dominus Inquisitor et Commissarius supersederunt in predictis usque ad crastinam diem.

Divendres 1 setembre 1447

Rursus vero die Veneris que fuit prima mensis Septembris anno predicto, dicti Reverendus Dominus Inquisitor et Honorabilis Commissarius, continuando dictam reinterrogationem, fecerunt adduci coram eis dictum Petrum Martini in claustris sive porxo dicti Palatii et processerunt in modum sequentem:

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) sap, ne ha hoyit dir, que en Pere Gener de Camprodon, cunyat d'ell (deponens) haia temptat o pregat lo dit Arnau de la Fita de las cosas en lo present interrogatori contengudes, prometent-li XXV florins e que digués que ell (Arnau de la Fita) havia fet lo dit testimoni que ell (deponens) havia fet en nom seu? E dix que no.

Item, super VIII° interrogatorio eiusdem sue depositionis, fuit reinterrogatus super hoc quod dixit, "que mossèn Cruanyas e mossèn Sobiradell éren inculpats de un ligament que fore fet a Salas"; fuit reinterrogatus: De quin matrimoni se deya que havia fet lo ligament? E dix que ha hoyit dir que d'en Pedregós e de sa muller de Salas, e axí mateix ho ha vist en lo translat del procés qui se-n feu a la Cort del Senyor Bisbe contra lo dit Croanyas, lo qual translat era vengut en poder d'ell (deponens).

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) sap, ni ha hoyit dir, com ha nom la muller del dit Pedregós? E dix que no.

Item: Si ell (deponens) sap que la dita dona hagués agut altre marit? E dix que hoc, un que ha nom en Subirós de Salas.

Item: Si lo dit Sobirós és parent d'ell (deponens) ne dels dits Croanyas e Sobiradell? E dix que a ell (deponens) no atany res més que és cosí germà del dit Cruanyas; a mossèn Sobiradell dix no sap li atansa res.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) és stat present ne sabent-hi en fer lo dit ligament? E dix que no.

Item: Si ell (deponens) és stat jamés en loch un se-n parlàs devant ell (deponens) per los dits Sobiradell e Croanyas, dient que pus que lo dit Sobirós no havia poguda haver la dita muller de-n Pedregós, que tanpoch le-s hauria en Pedregós? E dix que no; bé és ver que ha hoyit brevejar lo dit Croanyas contra lo dit Pedregós per via d'armes.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) jamés ha sopat en casa del dit mossèn Cruanyas ensemps ab lo dit mossèn Sobiradell e altre o altres? E dix que jamés ha sopat en casa del dit Croanyas que y fos lo dit Sobiradell, mes que pot ésser que y haia sopat altres voltes [nota al marge: vide modus loquendi] e en açò dix ell (deponens) que are depuys que lo dit Reynal e ell (deponens) són presos, lo dit Reyal ha dit a ell (deponens) que ell (dit Reyal) havia inculpat a ell (deponens) del ligament de Salas.

Item, super quarto interrogatorio sue tertie depositionis facte in processu activato contra eum, eidem lecto, fuit interrogatus si perseverabat. Et dix que sic.

Item super eodem fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) jamés ha parlat ab Francesc Bernat Solà, quondam Camerer de Camprodon, sobre lo testimoni que ell (deponens) havia fet contra lo dit Reynal, ho si lo dit Camarer li-n parlà? E dix que no li recorda.

Item: Si jamés ell (deponens) és anat al dit Camerer demenant-li que li donés certa roba que tenia lo dit Camarer del dit mossèn Cruanyas? E dix que no.

Item fuit reinterrogatus: Si com ell (deponens) demenant la dita roba al dit Camarer, aquella veguada parlaren dels fets del dit mossèn Reyal? E dix que no li recorda, com dit ha.

Item fuit reinterrogatus: Si jamés ell (deponens) ha parlat ab lo dit Camerer, dient-li unes tals paraulas: “que Frare Ramon Sella, Prior llavors de Sant Johan ses Fonts li havia dit que ell (dit Prior) pregava ell (deponens) que anassen devant lo Inquisidor Major, qui llavors era en Barcelona, e que ell (deposant) deposaria devant lo dit Inquisidor contra lo dit mossèn Reyal? E dix que jamés ell (deponens) no dix tals cosas al dit Camerer.

Item fuit reinterrogatus: Si jamés lo dit Frare Ramon Sella, Prior, dix a ell (deponens) las ditas paraulas o semblants? E dix que no dix tals paraulas, mes és ver que ell (dit Prior) o son frare [nota al marge: dubie] lo qual aturà ab lo Comte de Quirsa, diguéren a ell (deponens) que ell (deponens) fes un libell contra lo dit mossèn Reyal, per ço com havia scarregat lo Crucifix, e que-l donàssen a la Senyora Reyna.

Item fuit reinterrogatus: En quin loch éren com li digueren les ditas paraulas? E dix que a casa de Simon de Puigmal, quondam botiguer de Barchelona, unt los dits Prior e son frare posaven.

Item fuit reinterrogatus: Sí jamés ell (deponens) ha jurat sobre les mans sagradas del dit Frare Solà, Camerer quondam, ne sobre lo seu breviari que stava sobre una taula qui era prope de la ximeneia de la sala de la casa del dit Frare Solà, dient ell (deponens): “Jo us jur sobre aquest Sants Quatra Evangelis qui són en aquest breviari, que jo jamés no he deposit en poder del Inquisidor contra lo dit mossèn Barthomeu Reyal”? E dix que se-n remet a la sua deposició feta darrera, en poder de Mestre Comte.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) ha fet jamés segrament en Bernat Reyal, pare del dit mossèn Reyal, de las ditas cosas; so és, que ell (deponens) no havia deposit contra lo dit mossèn Reyal? E dix que se-n remet a sa deposició, com dit ha.

Item fuit interrogatus: Si ell jamés ha tengut en son poder algun libre, qui fos seu o d'altri? E dix que hoc, un libre de oracions en paper, scrit de VIII cartas lo full, cubert de pergamí, en lo qual ha moltes oracions, que li fou donat per Simon de Puigmal botiguer de Barchelona, uncle seu, lo qual libre a son pare (de en Johan Martí) son frare; lo qual ha ja vist Mestre Jacme Comte, lochtinent del Inquisidor, e li tornà, e que era stat lo dit libre de un capellà qui havia nom mossèn Bernat Reyal, uncle del pare del dit mossèn Barthomeu Reyal, e aquell libre que cremà a Rochabruna segons dit ha en sa deposició darrerament feta contra lo dit mossèn Reyal.

Item fuit interrogatus: Si en lo demont dit libre de oracions que li donà lo dit son uncle havia neguns noms innots, conjurs, ab caractas o rollos o ganxos e otras cosas sospitosas de la fe? E dix que-y havia una oració que deia axí: “Abe creus, però Déus incarnavit in Virgine Maria et Deus accepit mortem et Deus resuscitavit, et in illa hora dixit: Consummatum est omnia que dicta sunt de me per prophetas, ita granduli isti fundantur et sic non maneant, Amen. † Agla † Aglata † Agios † O Theos † Agios † Athanatos † Ysquiros † Christus Rex venit in pace, Deus homo factus est, pater meus dicatur, ostende nobis Domine misericordiam tuam”. E altres oracions, e de Sent Nicasi.

Item fuit interrogatus: Si jamás negún trasgué alguna nomina del dit libre e que la fes gornir per portar-la? E dix que hoc: mossèn Cruanyas ne tresgué molts translats de les oracions qui-y éren.

Item fuit reinterrogatus: Si ell (deponens) sap, ni ha hoyit dir, qui gorní la dita nomina? E dix que ha hoyit dir al dit mossèn Reyal que mossèn Casademont ne gorní una, la qual havia trasladada lo dit mossèn Croanyas del dit seu libre, e que après lo dit mossèn croanyas la donà a una dona apellada na Cal.

[Nota al marge: a dinar.] Et sic, hiis sequtis, quia erat alta dies, dicti Reverendus dominus Inquisitor et Commissarius supersederunt in predictis usque statim post prandium. Et post prandium vero ipsius diey ac post vespros, dicti Reverendus Inquisitor et Commissarius adduci fecerunt dictum Petrum Martini in dicto loco et processerunt ad reinterrogandum ipsum in modum sequentem:

V. Item fuit interrogatus: Si ell (deponens) sap, ni ha hoyit dir, que en la dita vila de Camprodon ne en altra part hage nengú qui sàpia, ne us ne haia usat de fer, alguns speriments de per trobar furts ne altres cosas ocultas ho e amagadas e que per rahó natural no-s poguéssen saber, ús de ningunas malas arts, ne ell (deponens) ne sabie si n-a jamás usat de las ditas cosas? E dix primerament de sí mateix que no-n sap, ne jamás n-a usat. E més dix: és ver que una vegada que-s fou furtrat un tros de drap a Camprodon, lo qual era d'en Bernat Tello e mossèn Reyal havia inculpat en Johan Martí frare d'ell (deponens) e a mossèn Croanyas, en Johan Martí, pare d'ell (deponens) e del dit Johan, volent saber qui havia furtrat lo dit drap, feu un speriment ab tres versos del Saltiri, e deya lo dit pare seu: "Per Sent Pere e per Sent Pau, [qui ha] tal ha furtrat tal drap". [E l'altre deya] nomenant aquell de qui havia suspita, e l'altre deya: "Per Sent Pere e per Sent Pau, tal no ha furtrat tal drap". E lo dit son pare tenia un Saltiri sobre una taula, e un altre qui aquí era ne tenia un altre axí mateix sobre la dita taula, qui deya tals paraulas: "Tal no ha furtrat tal drap" e deya a ell (deponens) que al dit son pare havia dit, no sap qui ni qui no emperò creu que li ho havia dit en Pallars, que, com nomeneria aquell qui ho hauria fet, lo Saltiri se giraria; e altre cosa no li recorda.

VI. Item fuit interrogatus: Qui.n fou present com lo dit speriment se feya? E dix que lo dit son pare e en Pere Gener, son cunyat, e ell (deponens); los altres dix que no li recorden.

VII. Item fuit interrogatus: Si ell (deponens) sap ne vehé que lo un dels dits Saltiris stigués penjat com feya lo dit speriment lo dit son pare, ne si.y havia una lossa de ferre penjada ab lo dit Saltiri? E dix que no li recorda sinó axí com ja ha dit [dibuix al marge: un dit assenyalant la resposta].

VIII. Interrogatus: *Si ell (deponens) vehé moure las cartas de negún dels Saltiris com se feya lo dit speriment? E dix que no.*

VIII. Interrogatus: *Si feyent lo dit speriment lo dit son pare o altri dels que ha dits que.y éren presents, ligí res en lo libret de las oracions d'ell (deponens) que demont ha dit? E dix que no.*

X. Interrogatus: *Si la manera del dit speriment era contenguda en lo dit libre seu? E dix que no.*

XI. Interrogatus: *Si per aquell speriment fou inculpat per lo dit pare d'ell (deponens) o per altres en Ramonet, de la vila de Camprodon? E dix que no, car abans del dit speriment ne era ja inculpat. E més fou interrogat: Si sap qui.l ne l'havia inculpat? E dix que ha hoyit dir que aquell qui havia perdut lo dit drap, e assò públicament per la dita vila.*

XII. Interrogatus: *Si lo dit pare seu per aquell speriment dix o anomená neguna persona en scrits o de paraula qui havia fet lo dit furt? E dix que no li recorda.*

XIII. Interrogatus: *Si dins algun de aquells Saltiris foren possats alguns albarans en que fossen stats lo nom o noms de aquells de qui havia <furtat lo dit drap> sospita que haguessen furtat lo dit drap? E dix que no li recorda sinó so que ha ja dit [al marge: un dit assenyalant la resposta].*

XIII. Item fuit reinterrogatus: *Si lo dit son pare ha acostumat de fer lo dit speriment per trobar furt per altris, ne l'age fet altra vegada? E dix que no.s sap.*

Fuit sibi lectum prima die Septembris, et perseveravit. Inter assistentes et testes, discreto Ferrario de Comellis, presbitero Sedis, et Fratre Nicholas Senatons, Ordinis Predicatorum Gerunde, qui promiserunt tenere in secretis. Et ipsamet die prima Septembris, paulo post premissis, dictus Reverendus Dominus Inquisitor existens personaliter constitutus intus patium iamdicti Episcopalis Palatii, certis de causis ad sui animum moventibus, instanti dicto procuratori fischali ibidem presente, mandavit eidem Petro Martini intus carceres vocatos "de fust" existenti, quatenus in virtute sancte obedientie et sub executionis pena et etiam sub pena decem librarum barchinonensium quam sibi imposuit, quod non auderet nec presumeret loqui ullo modo cum Bartholomeo Reyal, presbitero, in carcere ferreo existente dicti Palatii, etc. De quibus dictus procurator fischalis fieri petivit sibi instrumentum per me, dictum et infrascriptum notarium, presentibus testibus Daniele Riba, carcellario dictorum carcerum, et Bernardo Gispert, traginerio Gerunde.

Dissabte, 2 setembre 1447

Amplius vero, die Sabbati que fuit secunda mensis Septembris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragésimo septimo, coram Reverendo Domino Fratre Martino Trilles, Inquisitore Generali, personaliter existente et adinvento in claustris secundis monasterii Fratrum Predicatorum Gerunde, comparuit Frater Jacobus Lopis, procurator fischalis Curie Sancte Inquisitionis, et presentavit quamdam papiri cedulam, scriptam per me Franciscum Lijós scriptorem dicte Sancte Inquisitionis Curie, dicens, petens, postulans, protestans et requirens prout in eadem cedula continebatur et continetur; cuius papiri cedula tenor sequitur prout ecce:

“Quia Petrus Ferrando, olim monachus Sancti Michaelis de Fluviano, qui pro crimine heresis manifeste captus intus carceres Episcopalis Palatii Gerunde tam pro Reverendo Domino Episcopo quam pro vobis Reverendo Domino Inquisitore Generali Heretice Pravitatis comuniter decinabat, etiam de ipso crimine confessus in iuris, etc. et convictus (prout noviter ad auditum fisci Curie dicte Generalis Inquisitionis pervenerit) fuit, nescio qualiter, ab istis carceribus extractus et demum extitit omnino liberatus, non habita sententia nec facta debita penitentia de crimine antedicto in quo perseverare presumit impenitens, in opprobrium et scandalum fidelium orthodoxorum et Curie antedicte grave periudicium et iacturam. Et quidam Petrus Martini de Campo Rotundo, qui adhuc in dictis carceribus episcopalibus existit pro alio crimine, heresim et [ceterum] sapiente manifestam, et quia iterum delinquit offendendo aures iudiciales ipsius inquisitoriis et tamquam fautor dicti Fratris Petri Ferrando in crimine heresis predicte ac inpeditor processus inquisitionis predicte et vestri officii, favit et consulit eidem Fratri Petro (dum captus existerent ambo in eodem carcere) quia nullatenus confiteretur suum crimen et errorem, sed semper negaret veritatem, et si forssan deberet torqui, quia faceret scribi per instantionem quia quisquis confiteretur, id foret vi metu et terrore tormentorum, et sic sua confessio non valeret et sic posset eludere iudicium; et in hiis et aliis predictus Frater Petrus Ferrando et Petrus Martini gravissime deliquerunt et offenderunt iudicium et iustitiam et fidem catholicam et Officium Sancte Inquisitionis Heretice Pravitatis; propter quae, cum sint talia que nequeant oculis conviventibus preteriri inulta, vos Reverendus Dominus Inquisitor debetis totis viribus insurgere contra dictos delatos et alios quoscumque eorum et utriusque seu alterius ipsorum fautores, adiutores, consiliatores, deffensores et sustentatores et officii vestri interdictores, auctoritate apostolica vobis commissa inpeditores per censuras ecclesiasticas et aliis iuris et mediis, invocato etiam (si opportune erit) auxilio brachii secularis donec de predictis habita fuerit

iustitia qualis decet servi canonicas imperialas sanctiones et Constitutiones Cathalonie Generales, super hiis editas et promulgatas. Idcirco, venerabilis Frater Jacobus Lopis procurator generalis dicte Curie Inquisitionis prefate, reducens ad memoriam ac denuntians predicta vobis dicto Reverendo Domino Inquisitori Generali Curie Sancte Inquisitionis prefate, vobis humiliter supplicat et in iustitia requirit quatenus ex vestro officio et aliter insurgatis et procedatis in et super predictis, inquirendo diligentissime veritatem (qualiter et per quos seu quorum consilio, auxilio vel favore dictus Frater Petrus Ferrando fuerit a dictis carceribus abstractus, et qualiter fuerit liberatus et ereptus de manibus vestris, et ubi et per quos sustinetur et fuerit hactenus receptatus) et emanando literas reducatur, ut quicumque stimaverit in predictis aliquid vobis veniat denunciari veritatem sub penis et censuris ecclesiasticis apud et per vos imponendis et fulminandis, et alias partes vestri officii utiliter inponendo. Et licet, etc., Altissimus, etc.”

Qua papiri cedula oblata ut prescribitur et presentata, illico dictus Reverendus Dominus Inquisitor, admissa si et in quatinus de iure sit admittenda, iussit eam in processu dicti Petri Martini inseri et continuari quatinus contra dictum Petrum Mertini faciat, necnon obtulit se preste et paratum in et super predictis facere id iuris fuerit et rationis, et in aliis vero in processu novo fiendis obtulit se etiam preste et paratum facere id quod iuris fuerit et rationis, et nichilominus mandavit super hiis fieri literas requisitorias aut alias requisitiones et protestationes Reverendo Domino Gerundensi Episcopo et aliis quibuscumque et super hiis inquire necnon et aliter procedere prout fuerit iuris et rationis. Testes: Fratres Antonius Ianuarii et Franciscus Vallès, Ordinis Predicatorum Gerunde.

[El full següent repeteix la primera pàgina del quadern insertat (2 folis doblats: 4 fulls), ho tatxa i anota: “Requisitio debet hic continuari”: és el text que es recull el 1 setembre 1447, des de “loqui ullo modo cum Bartholomeo Reyal” fins a “Bernardo Gispert, traginerio Gerunde”.]

Dilluns, 4 setembre 1447

Postea vero, die Lune que fuit quarta dictorum mensis et anni, dicti Reverendus Inquisitor et Commissarius, existentes personaliter constituti in dicto claustro dicti Palatii, fecerunt coram eis adduci dictum Petrum Mertini, delatum, et fuit interrogatus per ipsos reverendos dominos Inquisitorem et Commissarium, in modo sequente:

Et primo fuit interrogatus: Si ell <testis>(deponens) coneix Frare Pere Ferrando, mongo e sacristà del monastir de Sant Miquel de Fluvià? E dix que hoc.

Interrogatus: Com lo coneix? E dix que per ço com ans que lo dit Frare Pere Ferrando fos pres, ell (deponens) lo conexia, e après, stant en la presó unt ell (deponens) stava aquellas horas e unt en dia sta, conexia lo dit Frare Pere Ferrando.

Interrogatus: Si ell (deponens) sap ni ha hoyit dir que lo dit Frare Pere Ferrando sia stat turmentat com stava pres? E dix que ha hoyit dir al dit Frare Ferrando que-l havian turmentat, mes que no fora estat gayre strènyer, e axí mateix ho ha hoyit dir a altres.

Item fuit interrogatus: Si ell (deponens), abans que lo dit Frare Pere Ferrando fos portat al turment, donà consell ho instruí al dit Frare Pere Ferrando que no digués veritat, mas que protestàs que per força de turments ho diria, si res deya? E dix que may no dix tal cosa, mas que un jorn, com lo dit Frare Ferrando fonc pres e detengut en la presó del fust, ell (deponens) stava en la presó del ferre, e lo dit Frare Pere Ferrando trasch lo cap per la finestreta de la porta de la dita presó e dix unas tals paraulas: "Ho mesquí, si molt stava assí, jo-m morria dret", que no sabia perquè-l tenien pres, ne perquè no. E ell (deponens) dix-li que no moria hom axí, car Mossèn Casamor havia stat pres en presó dos anys e XII jorns en poder del Inquisidor, qui no és mort. E lo dit Frare Ferrando demanà-li perquè-l tenien pres, e ell (deponens) dix-li que no sabia. Bé és ver que ell (deponens) li havia hoyit dir al dit Casamor que-l havien tret moltes voltes a turment e que no-l havian pogut turmentar, car protestava-lus que si res havia a dir, que ho diria per los turments, e açò li dix lo dit Casamor com ell (deponens) stava pres en la presó del ferro. E an assò éren presents Mossèn Reyal e Pedro Ferrandis, qui staven presos en la dita presó, e a son pare e Mossèn Guillem Vilana [al marge: "testes"]].

Interrogatus: Si ell (deponens) ha jamés dits al dit Frare Pere Ferrando, formalment o en sententia, unas tals pareulas: que ell (dit Ferrando) no digués la veritat mas que protestàs que per força de turments ho diria, dien ell (deponens) que Mossèn Casamor li havia dit que si axí ho deya no poria ésser turmentat? E dix que jamés parlà ell (deponens) de tal cosa ab lo dit Frare Ferrando, sinó axí com ja demont ha dit.

Interrogatus: Quantas vegadas ell (deponens) parlà de las ditas cosas, que ditas ha, ab lo dit Frare Ferrando? E dix que no jamés sinó una com dit ha, so és, un jorn o dos après que fos pres.

Interrogatus: Qui manà pres a ell (deponens) ací a la presó la primera vegada que fou pres per la causa que vuy és pres? E dix que Mestre Jacme Comte, lochtinent del Inquisidor, qui-l manà pres de Camprodon e mes-lo en la presó unt

vuy sta pres, emperò que ell (deponens) stava ja pres en manleuta en poder del Senyor Bisbe.

Interrogatus: Com lo dit Mestre Jacme Comte, lochtinent del Inquisidor, l'ach mes a la dita presó, si stava pres per lo dit Inquisidor o per la manleuta del Senyor Bisbe en que stava, com dit ha? E dix que per lo dir lochtinent del Inquisidor.

Interrogatus: Si ell (deponens) és axit de la dita presó \o altre hon lo dit lochtinent lo hagués mes, ho/ sens licència del dit lochtinent del Inquisidor o del Inquisidor principal? E dix que lo Senyor bisbe lo-n tragué: ho feu traure ab seguretat de cent sinquanta <lliures> diners, e seguiment e homenatge \que ell (deponens) presta al Senyor Bisbe/ e que, per virtut de aquella manleuta, ell (deponens) isqué de la dita presó. Emperò ell (deponens) no sap si lo dit lochtinent del Inquisidor hi consentí mas que hora per hora, que Mossèn Inquisidor General requerí ho demenà que era d'ell (deponens) lo dit Senyor Bisbe lo feu metre en la presó, e fou divendres, a XXV del mes de Agost proper passat.

Interrogatus: Si ell (deponens) pregà ho feu pregar-ne altri, per ell pregàs o fes pregar lo Senyor bisbe que-l tregués de la presó? E dix que ell (deponens) creu certament que lo pare d'ell (deponens) ne pregà lo dit Senyor Bisbe que-l tregués de la presó, car axí li-n dix lo dit son pare.

Interrogatus: Si ell (deponens) sap, ni ha hoyit dir, que altri sinó lo dit son pare pregàs lo dit Senyor Bisbe que-l tregués de la dita presó e manleuta? E dix que no li recorda [al marge: "a testibus"].

Interrogatus: Hont és anat ell (deponens) après que fou fora de la dita presó ab la dita manleuta? E dix que és anat una vegada a Camprodon, so és que un dia anà e lo <altre> ters tornà ab virtut de la dita manleuta.

<Interrogatus: Si ell (deponens) vol star e presentar en las cosas que ha ditas e deposadas, e sí a...>

Fuit sibi lectum et perseveravit, presentibus discretis Johannes Torra, presbitero, et Poncio Roure, clerico Gerunde, qui iuraverunt predicta tenere in secretis.

[Al marge: "Petitio fuit hic:"]

<Et après fou demanat al dit Pere Martí, per los dits Inquisidor e Comissari, si de las ditas cosas se vol deffensar ho sotmetre a venia e correctio de Santa Mare Sgleya e dels dits Reverend Inquisidor e Comissari, e assignaren-li temps de tres dies dins...>